

ОБГРУНТУВАННЯ ОСНОВНИХ ФОРМ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

JUSTIFICATION OF THE MAIN FORMS OF FINANCIAL SECURITY OF REPRODUCTIVE PROCESSES IN THE AGRICULTURE OF UKRAINE

У науковому дослідженні представлено існуючі форми фінансового забезпечення відтворювальних процесів сільськогосподарських суб'єктів в умовах воєнного господарства. Зазначено, що сільськогосподарські підприємства є плацдармом для розвитку України на міжнародних ринках через реалізацію нових ідей та платформ для функціонування в умовах воєнної економіки та забезпечення продовольчої безпеки. Викладено авторське бачення системи фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств, яка включає: страхування, інвестиції, кредитування, бюджетні форми підтримки, самофінансування, міжнародну технічну допомогу (гранти). Відзначено актуальність пошуку сучасних оптимальних джерел фінансових ресурсів як міжнародної технічної допомоги. Вивчено дію програми USAID з розвитку сільського господарства та сільських територій (АГРО), що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку. Досліджено страхові, кредитні та бюджетні технології підтримки сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного часу.

Ключові слова: фінансове забезпечення, сільське господарство, відтворювальний процес, самофінансування, міжнародна технічна допомога.

The scientific study presents the existing forms of financial support for the reproductive processes of agricultural subjects in the conditions of the war economy. The purpose of the publication has been presented, which consists in researching the theoretical and practical foundations of financial support for the development of reproductive processes in the agriculture of Ukraine. The trends in the functioning of agricultural enterprises in war conditions have been studied. The following consequences for business have been noted: a decrease in the business activity of economic entities, losses, a lack of financial resources, the impossibility of long-term planning, many enterprises being physically destroyed, a large part of economic entities reoriented themselves, and managed to transfer their enterprises to other cities. It has been noted that the agricultural enterprises are a springboard for the development of Ukraine on international markets through the implementation of new ideas and platforms for functioning in the conditions of a war economy and ensuring food security, increasing its export potential, creating prerequisites for solving complex socio-economic problems given the restructuring of social relations based on the formation of competitive and equal entrepreneurial structures, effectively implements international experience. The author's vision of the system of financial support for the development of agricultural enterprises has been presented, which includes: insurance, investments, lending, budgetary forms of support, self-financing, and international technical assistance (grants). The relevance of the search for modern optimal sources of financial resources as international technical assistance, including both on the domestic and foreign financial markets for financial support of reproductive processes at agricultural enterprises, has been noted. It has been noted that international technical assistance is the future of small and medium-sized agricultural enterprises. The action of the USAID program for agricultural and rural development (AGRO), financed by the United States Agency for International Development, has been studied. Insurance, credit, and budgetary technologies for supporting agricultural enterprises in wartime conditions have been studied.

Key words: financial support, agriculture, reproductive process, self-financing, international technical assistance.

УДК 338.43:316.422

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure71-16>

Прокопенко Н.С.

д.е.н., професор кафедри економіки, фінансів та обліку,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»

Виклюк М.І.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Чигринець С.В.

аспірант кафедри економіки,
фінансів та обліку,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»

Prokopenko Natalia

Private Higher Education Establishment
"European University"

Vykliuk Mariana

Ivan Franko National University of Lviv

Chhyrynets Serhii

Private Higher Education Establishment
"European University"

Постановка проблеми. Повноцінне функціонування та розвиток відтворювальних процесів українських сільськогосподарських підприємств впливає на рівень продовольчої, екологічної, а, отже, – економічної безпеки держави, і все це залежить – від вдалої державної політики. Що стосується функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах війни чи в умовах післявоєнного відновлення однозначно залежать від можливостей фінансового забезпечення підприємств, реалізації інвестиційних та грантових проектів пліч-о-пліч із звичайною фінансово-господарською діяльністю. Війна завдала великої шкоди, багато підприємств просто зруйновані, значна частина переорієнтувалися і встигли перевести підприємства в інші міста. Як результат – збитки, брак фінансових ресурсів, розпач, неможливість довгострокового планування. Війна триває і всі збитки ще не пораховано і не визначено по галузях, однак загальні збитки для економіки України вже оцінюються в

113,5 млрд. дол. (станом на 23.08.2022) [1]. Однак, не варто забувати і про ті наслідки помилок і прорахунків в економічній сфері, що були зроблені в минулому.

Україна – це плацдарм для розвитку і втілення нових ідей сільськогосподарськими підприємствами і підґрунтям для цього є чорнозем, сприятливі кліматичні умови на більшості території держави та територіальне розміщення. Особливості сільськогосподарського виробництва значно впливають на функціонування галузі, що в першу чергу віддзеркалюється на його фінансовому забезпеченню. Тобто, для того, щоб бути в галузі конкурентоспроможним необхідно забезпечити достатнє фінансове забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності сільськогосподарського виробництва, особливо в умовах реформування. І саме тому, в умовах, які склалися, перед суспільством стоїть завдання сформувати належну систему форм та фінансових інструментів розвитку

відтворювальних процесів галузі, яка буде спроможною забезпечувати продовольчу безпеку країни, нарощувати її експортний потенціал, вирішувати складні соціально-економічні проблеми з огляду на перебудову суспільних відносин на основі формування конкурентоспроможних рівноправних підприємницьких структур і реалізувати все це за допомогою залучення міжнародного досвіду і підтримки. Стійкість підприємств сільськогосподарства та агропромислової галузі в цілому буде сформована за допомогою розвитку і підтримки сільськогосподарських підприємств, адже основним завданням сільськогосподарського підприємства є забезпечення населення продовольством і отримання сировини для цілого ряду галузей промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчення форм фінансового забезпечення розвитку відтворювальних процесів у сільському господарстві України представлено в роботах ряду вітчизняних науковців, таких як: Воробйов Ю., Гривківська О., Грищук Н., Дунда С., Занора В., Онишко С. В., Попов О., Малік М., Москаль О., Федірець О. та інші.

Особливу увагу варто приділити науковим напрацюванням щодо розвитку та практичної реалізації форм фінансового забезпечення розвитку сільського господарства в умовах воєнної економіки і перспектив їх практичного застосування у період відновлення економіки, що представлені у працях Школьник І. та Кривозуб В. (представлено сучасний стан фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору України) [2]; Яцух О., Гузар Б. (обґрунтовано сутність та зміст фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та цільові орієнтири фінансової політики щодо державного регулювання фінансового забезпечення сталого розвитку галузі) [3, 6]; Кучеренко Ю., Ратошнюк Т. та Мартинюк М. (представлено особливості інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств, обґрунтовано інвестиційну привабливість галузі) [4; 5] та інших. Попри те, що досліджувана проблема активно обговорюється в наукових та урядових колах, однак формування та практичне застосування фінансового інструментарію підтримки відтворювальних процесів в сільському господарстві, особливо в умовах воєнної економіки, не можна вважати достатньо висвітленою, а тому потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні теоретико-практичних засад основних форм фінансового забезпечення розвитку відтворювальних процесів в сільському господарстві України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове забезпечення розвитку відтворювальних процесів сільськогосподарських підприємств є

цілісним процесом щодо забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, основною функцією якого є формування, нагромадження та використання фінансових ресурсів сільськогосподарського підприємства для розв'язання ряду завдань, що поставили в умовах військової економіки.

Глибокі дослідження питань фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств та їх впливу на розвиток відтворювальних процесів представлено в науковій праці І. Школьник, В. Кривозуб «Сучасний стан фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору України», де систематизували основні форми фінансового забезпечення, які використовують сільськогосподарські підприємства у своїй діяльності:

- самофінансування – фінансування відбувається за власні кошти суб'єктів господарювання, шляхом розподілу отриманого чистого прибутку та виокремлення його частини, яка спрямовується на розвиток;

- інклюзивне фінансування (мікрофінансування) – надання спеціалізованими банками чи фінансовими установами невеликих позик, під заставу активів підприємства;

- традиційне (класичне) фінансування – охоплює найбільш поширені форми фінансування, як правило у великих розмірах та на більш тривалий термін;

- лізинг та факторинг – в більш розвинених країнах фінансові установи пропонують аграрному сектору більш складні схеми (способи) отримання фінансової вигоди. ці форми дозволяють аграрним підприємствам вирішити питання щодо оновлення сільськогосподарської техніки;

- страхування – можливість зменшити збитки від зміни кліматичних умов та доступ до інших фінансових інструментів, адже коли підприємство вирішує застрахувати власний врожай це дає реальні можливості розробити прогноз, щодо мінімального отримання коштів за сезон;

- гарантія позик – треті особи надають фінансові гарантії позичальнику для зниження ризику;

- форвардні контракти – договір, щодо купівлі/продажу активу за узгодженою ціною та терміном. Зменшує ризики коливання цін(хеджування) та може в свою чергу використовуватись як застава при кредитуванні [2].

Більш широко з погляду можливостей розвитку вітчизняних підприємств сільського господарства представлено та узагальнено за чотирма напрямками фінансового забезпечення підприємств в науковій праці О. Яцух, а саме: самофінансування, бюджетне фінансування, кредитування й страхування з розподілом на системи. Серед основних форм фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств автор вважає: самофінансування, бюджетне фінансування, кредитування й страхування, державно-приватного

партнерства, фінансування державними інститутами, міжнародного фінансування та стимулювання, податкової політики та загального державного управління щодо розвитку аграрного ринку [3].

Враховавши думки науковців, які ми розглянули у своєму дослідженні і враховавши воєнний стан в Україні пропонуємо своє бачення система фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств, що схематично відобразили на рис. 1.

Інвестиційна діяльність є важливою умовою успішного функціонування і розвитку сільськогосподарського підприємства, збереження і накопичення капіталу його власників [4, с. 85]. Продумана інвестиційна політика є основною передумовою розвитку сільськогосподарських підприємств і обумовлена рядом внутрішніх та зовнішніх факторів. Зокрема, внутрішніми факторами є: технічна оснащеність підприємства; платоспроможність; місце підприємства на ринку; рівень кваліфікації працівників персоналу; структура витрат на виробництво. Для України першочерговим сьогодні є зовнішні фактори, а саме: завершення воєнних дій на території держави, політична й економічна стабільність, стає нормативно-правове регулювання, сприятливий податкового клімату та валютний курс, розвинута банківська мережа та незначні темпи інфляції.

Агрохолдинги, зважаючи на масштаби діяльності, мають змогу залучити більше інвестиційних ресурсів, зокрема на основі використання таких інструментів, як кредитні ресурси та фінансування коштами іноземних інвесторів.

Заслуговує на увагу думка, Ратошняка М. та Мартинюка М., які вважають інвестиції в сільськогосподарські підприємства ризикованими [5]

і сьогодні їхня думка є найбільш актуальною для нашої держави, адже до звичних природно-кліматичних ризиків додалися ускладнена логістика, війна та енергетична криза. В період воєнного стану підприємств за рахунок усіх джерел фінансування не забезпечують навіть простого відтворення основних засобів, і як наслідок, багато сільськогосподарських підприємств відчуває нестачу власних коштів для інвестування у основні виробничі фонди, тому вони намагаються знайти зовнішні джерела інвестицій, що в більшості випадків сьогодні досить складно але перспективно в майбутньому.

У зв'язку із сезонністю виробництва у сільськогосподарських підприємствах України ще до початку воєнного стану спостерігається проблема з обіговими коштами, часто виникали проблеми із закупівлею нової техніки, посівних матеріалів, добрив та інших речей необхідних для функціонування підприємства. А від тоді коли почалася війна проблеми виросла в рази. Саме тому за допомогою кредитних коштів можна вирішити питання розвитку сільськогосподарського підприємства. Однак одержання кредитів для сільськогосподарських підприємств залишається проблемним. В першу чергу через зменшення обсягів державної підтримки сільського господарства (першочергово держава забезпечує потреби військових, задля наближення перемоги), доступ до кредитних ресурсів банк дає за великі ставки відсотків і ігнорує сезонність виробництва при кредитуванні.

Одним із ключових елементів фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств після вступу України до Європейського Союзу має стати страхування, адже до цього часу в нашій державі страхування на аграрному ринку

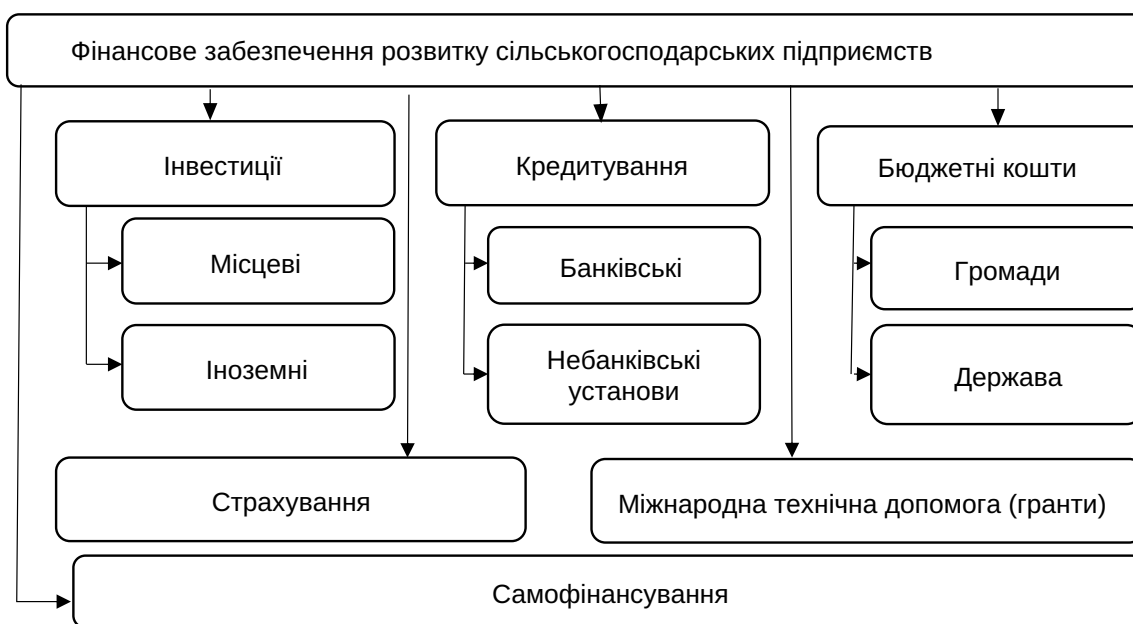

Рис. 1. Система фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств

проявляється мінімально. Страхування, в майбутньому та в мирний час, допоможе мінімізувати ризики. На сьогоднішній день, державне регулювання у сфері страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою здійснює Кабінет Міністрів України та національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Страховий ринок агропромислового комплексу залишається найменш розвинутим в Україні.

Бюджетні кошти відіграють важливу роль у структурі будь-якого фінансового потоку та коригують діяльність аграрного підприємства, посилюючи, або навпаки, послаблюючи його позиції на аграрному ринку. Державна фінансова підтримка розвитку сільськогосподарського підприємства здійснюється за такими формами:

- непряма державна підтримка (оподаткування, податкові пільги);
- пряма державна підтримка (бюджетні асигнування, бюджетні програми, бюджетні позики).

Підтримка держави здійснюється завжди та має загальнонаціональний характер. Основними цільовими орієнтирами державної фінансової політики щодо фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств є сприяння оновленню основних засобів та розширення обсягу оборотних активів з використанням сучасних доміант фінансового забезпечення [6].

Актуальним є питання пошуку сучасних оптимальних джерел фінансових ресурсів як на внутрішньому, так і на зовнішньому фінансовому ринку для фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств і таким джерелом стає міжнародна технічна допомога.

Відповідно до чинного законодавства України, міжнародна технічна допомога – це фінансові та інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються донорами на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України [7].

Отримати донорську підтримку можна на конкурсних засадах. Оголошення про можливість подання заявок оприлюднюються на сайтах відповідних посольств або донорських організацій. Ключова проблема для успіху на таких конкурсах – підготувати проектну заявку відповідно до вимог донора. Це не так просто зробити з першого разу, оскільки вимагає певного розуміння логіки донора та навичок щодо підготовки проектів

Максимальна популяризація міжнародної технічної допомоги відбулася весною 2022 року. Можливо причиною цього став розпач власників сільськогосподарських підприємств, які намагаються до цього часу врятувати свою справу.

Для прикладу, з 2019 року по 2026 рік в Україні діє програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) – це 7-річний проект, що фінансується

Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та реалізується компанією «Кімонікс Інтернешнл». Метою Проекту АГРО є прискорення економічного розвитку сільських громад в Україні, які потребують найбільшої підтримки шляхом покращення управління в аграрному секторі, що сприятиме розвитку більш продуктивних, сучасних та прибуткових мікро-, малих та середніх сільськогосподарських підприємств (ММСП), які успішно інтегруються в конкурентоспроможні українські та міжнародні ринки [8].

Весною 2022 року проект АГРО пропонував українським сільськогосподарським підприємствам подавати заявки для одержання субгранту для реалізації проектів з метою розвитку мережі господарств, що працюють на продовольчу безпеку в Україні.

Переможці могли використати субгрант на:

- закупівлю нового обладнання та ресурсного забезпечення для впровадження кращих технологічних практик у виробництві;
- закупівлю нового обладнання для створення нових та модернізації існуючих переробних потужностей для поширення кращого досвіду в секторі;
- залучення консультативно-експертної підтримки тощо [9].

Ми вважаємо, що за міжнародною технічною допомогою стоїть майбутнє малих та середніх сільськогосподарських підприємств.

Що ж стосується самофінансування, то тут слід зазначити, що власні джерела є найбільш поширеними у використанні під час розвитку сільськогосподарських підприємств і відповідають за фінансову самостійність підприємства. Однак в умовах, що склалися для багатьох підприємств власні джерела є недостатніми для забезпечення ефективного процесу не лише розвитку, а і просто господарювання. Тому в першу чергу підприємства використовують власні джерела формування фінансових ресурсів, а зовнішні джерела використовують як регулюючі та допоміжні фінансові ресурси.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств передбачає використання всіх можливих джерел формування фінансових ресурсів. Для забезпечення безперебійної діяльності сільськогосподарського підприємства необхідним є забезпечення декількох альтернативних джерел фінансування, які не виключають одне одного та можуть бути використані одночасно і забезпечити синергетичний ефект щодо розвитку та відтворення вітчизняного сільського господарства в умовах стабілізації і відновлення економіки країни у повоєнний період.

Таким чином, проблема достатнього фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств досі залишається актуальною в

умовах воєнних дій, потребує пошуку нових ринків збуту, конкуренції, технологічних змін виробництва. Саме тому поліпшення фінансового забезпечення розвитку відтворювальних процесів сільськогосподарського підприємства викликає необхідність організації постійного та якісного моніторингу джерел формування фінансових ресурсів, що визначає перспективи подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Challenges and opportunities of LRAs' involvement in the reconstruction of Ukraine. URL: Challenges and opportunities of LRAs' involvement in the reconstruction of Ukraine (europa.eu).

2. Школьник І. О., Кривоzub В. Сучасний стан фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору України. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 4' 2019. URL: <https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/media/attachments/2019/12/20/6-49-55.pdf>.

3. Яцук О. О. Сутність та зміст фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств. *ЕКОНОМІКА. ФІНАНСИ. МЕНЕДЖМЕНТ: актуальні питання науки і практики*. 2018, № 1. С. 133–145.

4. Кучеренко Ю. А. Особливості інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. № 7/2018. С. 82–85.

5. Ратошнюк Т. М., Мартинюк М. А. Інвестиційна привабливість аграрної сфери. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Фінанси і кредит*. 2013. С. 88–93.

6. Гузар Б.С. Формування та цільові орієнтири фінансової політики щодо державного регулювання фінансового забезпечення сталого розвитку підприємств аграрної галузі України. *The VIII International Science Conference «Impact of modernity on science and practice»*, April 6–7, 2021, Madrid, Spain. 193 p.

7. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги. Постанова. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text>.

8. Проєкт міжнародної технічної допомоги «Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)». URL: <https://www.prostir.ua/?jobs=projekt-mizhnarodnoji-tehnichnoji-dopomohy-prohrama-usaid-z-ahrarnoho-i-silskoho-rozvytku-ahro-shukaje-konsultantka-z-vidnovlennya-ahrobiznesu>.

9. Продовольча безпека України: аграріїв запрошують взяти участь в конкурсі на одержання субгрантів. URL: <https://old.loda.gov.ua/news?id=66876>.

REFERENCES:

1. Challenges and opportunities of LRAs' involvement in the reconstruction of Ukraine. Available at: Challenges and opportunities of LRAs' involvement in

the reconstruction of Ukraine (europa.eu) (accessed 10 February 2023).

2. Shkolnyk I. O., Kryvozub V. (2019). Suchasnyi stan finansovoho zabezpechennia pidpriemstv ahrarnoho sektoru Ukrainy [The current state of financial support for enterprises in the agrarian sector of Ukraine]. *Bulletin of Sumy State University. Series "Economics"*. № 4. Available at: <https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/media/attachments/2019/12/20/6-49-55.pdf> (accessed 10 February 2023).

3. Yatsuh O. O. (2018). Sutnist ta zmist finansovoho zabezpechennia diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [The essence and content of financial support for the activities of agricultural enterprises]. *Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice*, no. 1, pp. 133–145. (in Ukrainian)

4. Kucherenko Yu. A. (2018). Osoblyvosti investytsiinoi diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Peculiarities of investment activity of agricultural enterprises]. *Investments: practice and experience*, no. 7, pp. 82–85. (in Ukrainian)

5. Ratoshnyuk T. M., Martyniuk M. A. (2013). Investytsiina pryvablyvist ahrarnoi sfery [Investment attractiveness of the agrarian sphere]. *Bulletin of the Sumy National Agrarian University. Finance and Credit*, pp. 88–93. (in Ukrainian)

6. Huzar B. S. (2021). Formuvannia ta tsilovi oriientyry finansovoi polityky shchodo derzhavnoho rehulivannia finansovoho zabezpechennia staloho rozvytku pidpriemstv ahrarnoi haluzi Ukrainy [Formation and target orientations of financial policy regarding state regulation of financial support for the sustainable development of enterprises in the agricultural sector of Ukraine]. *The VIII International Science Conference "Impact of modernity on science and practice"*, April 6–7, 2021, Madrid, Spain. 193 p. (in Spain)

7. Pro stvorennia yedynoi systemy zaluchennia, vykorystannia ta monitorynhu mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy [On the creation of a unified system of attraction, use and monitoring of international technical assistance] Decree. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text> (accessed 10 February 2023).

8. Proiekt mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy «Prohrama USAID z ahrarnoho i silskoho rozvytku (AHRO)» [International technical assistance project "USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO)"]. Available at: <https://www.prostir.ua/?jobs=projekt-mizhnarodnoji-tehnichnoji-dopomohy-prohrama-usaid-z-ahrarnoho-i-silskoho-rozvytku-ahro-shukaje-konsultantka-z-vidnovlennya-ahrobiznesu> (accessed 10 February 2023).

9. Prodovolcha bezpeka Ukrainy: ahrariiv zaprosuiut vziaty uchast v konkursi na oderzhannia subhrantiv [Food security of Ukraine: farmers are invited to participate in the competition for receiving sub-grants]. Available at: <https://old.loda.gov.ua/news?id=66876> (accessed 10 February 2023).